

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Nederland, land van betekenis

Ruimte voor agrarisch landschap en erfgoed

Hoe werk ik aan een betekenisvol agrarisch landschap?

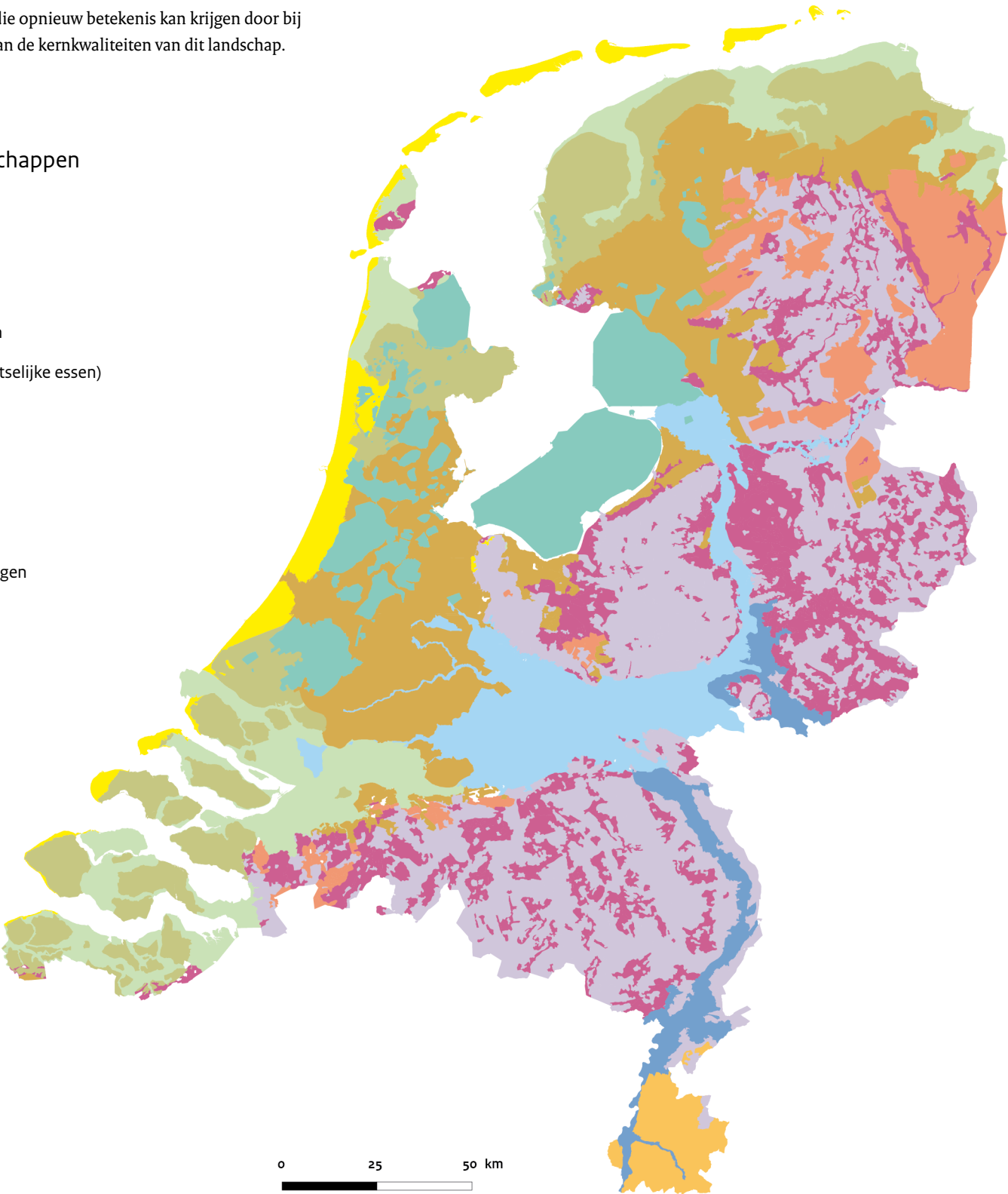
Het agrarisch landschap vertelt een belangrijk deel van het verhaal van onze geschiedenis. Het is sterk bepalend voor het karakter van Nederland en daarmee een essentieel deel van ons cultureel erfgoed. De geschiedenis van het ontstaan van het agrarisch landschap verschilt sterk per regio. De afleesbaarheid van deze regionale verschillen maakt het mogelijk streken van elkaar te onderscheiden. Agrariërs zijn vaak de hoeders van dit agrarisch landschap.

Door streekeigen structuurdragers te behouden en te versterken blijft de regionale identiteit herkenbaar en voorkomen we vervlakking tot een gelijkvormig uniform landschap. Bij ruimtelijke ontwikkeling is het van belang om in detail te kijken hoe het landschap is gevormd en wat de belangrijke gebiedseigen karakteristieken zijn.

De kaart hieronder toont de ontginningen zoals we die in Nederland onderscheiden. Voor twee typen is hiernaast bij wijze van voorbeeld beschreven hoe dit karakteristieke landschap zich ontwikkeld heeft en hoe die opnieuw betekenis kan krijgen door bij de verandering ervan gebruik te maken van de kernkwaliteiten van dit landschap.

Historisch-geografische landschappen

Type ontginning

Agrarische veenontginningen

Historisch agrarisch landschap

Hoewel het veengebied zeker al sinds de ijertijd lokaal ontgonnen en gebruikt is, gaat de basis van het huidige landschap vooral terug tot de middeleeuwen, meer specifiek de periode 900-1300. Destijds werden de uitgestrekte Hollands-Utrechtse en Friese moerasvenen in hoog tempo ontgonnen. De kenmerkende langgerekte percelering die we nu nog steeds zien, kwam tot stand doordat bij het ontginnen het veen werd ontwaterd door op vaste afstanden afwateringssloten te graven. Na de ontginning was gedurende een korte periode akkerbouw mogelijk. Maar al snel werd het daarvoor te nat en moest overgeschakeld worden op veeteelt en melkveehouderij.

Ruimtelijke ontwikkeling

Het watersysteem en het veen zijn tot op zekere hoogte randvoorwaardelijk voor het grondgebruik en de ruimtelijke inrichting. Dat geeft dit landschap enige robuustheid. De veenweidegebieden zijn al sinds kort na de ontginning hoofdzakelijk in gebruik als weide en hooiland. Op plekken waar het veen vrijwel verdwenen is, vindt inmiddels ook akkerbouw plaats, met name van mais, zoals in het Eemland en Friesland. Toch is al sinds kort na de ontginning zowel voor wat betreft het grondgebruik als de kenmerkende percelering sprake van een grote mate van onveranderlijkheid. Wel zijn in de 19^e en 20^e eeuw nieuwe structuurlijnen toegevoegd, zoals wegen en spoorlijnen, en rukt met name in de Randstad de verstedelijking op.

Beeld Fred Hoogervorst

Beeld Siebe Swart

Betekenisvol agrarisch landschap Laag-Holland

Vanuit het perspectief van schaalvergroting ligt een ontvlechting van functies voor de hand om aan te sluiten bij de schaal van het landschap. Kleinschalige landbouw in de ondiepe veengebieden, meer grootschalige landbouw in de aan de venen grenzende droogmakerijen en natuur en recreatie op de meest kwetsbare veengronden. Het veengebied kan aan betekenis winnen doordat het historische verkavelingspatroon volop aanknopingspunten biedt voor nieuwe vormen van landbouw. Denk bijvoorbeeld aan korte ketens en natuurinclusieve landbouw waarbij de schaal van de landbouw past bij de schaal van het landschap.

Kampontginningen met plaatselijke essen

Beeld Wim van den Ende

Historisch agrarisch landschap

Al sinds de late steentijd is in dit landschap gewoond en aan landbouw gedaan. De basis van de huidige inrichting van het gebied ligt in de periode late middeleeuwen-moderne tijd (1250-1950). Op de verspreid liggende kleine akkerpercelen (kampen) en de grote aaneengesloten akkercomplexen (essen of engen) werd geakkerd. Weilanden en hooilanden lagen in de beekdalen. Ook de aangrenzende heidevelden, de woeste gronden maakten deel uit van de toenmalige gemengde agrarische bedrijfsvoering. Daar werden de schapen gehouden en de heideplaggen gestoken die nodig waren om de akkers (essen en kampen) mee te bemesten.

Ruimtelijke ontwikkeling

Dit is een landschap met een lange bewonings- en gebruiksgeschiedenis dat in de loop der tijd tal van grote veranderingen heeft ondergaan. Dit landschap laat zich makkelijk aanpassen aan nieuwe teelten en functies door het soort ondergrond en relatief lage grondwaterstanden. Hierdoor is de regionale identiteit minder herkenbaar geworden. Dit maakt het landschap kwetsbaar en minder robuust. Zowel op de kampen als op de essen vindt nu akkerbouw en veeteelt plaats. Het tot begin vorige eeuw kenmerkende kleinschalige karakter van veel kampontginningen is door het verdwijnen van de perceelsrandbegroeiing op de meeste plekken vervangen voor een opener en grootschaliger landschap. De essen hebben van oudsher al die openheid en grootschaligheid en zijn nog steeds goed als zodanig herkenbaar, hoewel forse delen ervan verdwenen zijn onder nieuwbouw. Verder geldt zowel voor de kampontginningen als voor de essen dat door schaalvergroting, egaliserings- en ontgrondingen op veel plaatsen het perceelspatroon en het reliëf veranderd is.

Beeld Michiel Wijnbergh

Beeld Marco van Middelkoop

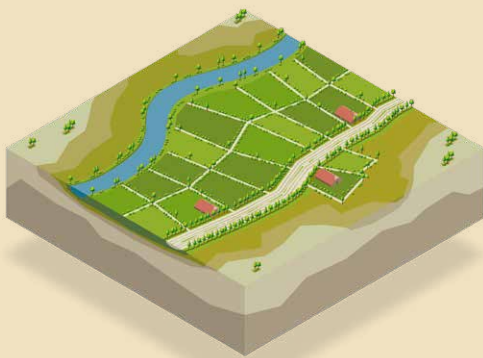
Betekenisvol agrarisch landschap

De kampontginningen lenen zich vanwege de kenmerkende kleinschaligheid, afwisseling en rijkdom aan contrasten, goed voor een mixlandschap met gebieden gereserveerd voor landbouw en mengvormen van landbouw/natuur, landbouw/recreatie en landbouw/zorg. Hierdoor ontstaan bijzondere woon-, werk- en recreatiemilieus die de karakteristieke gevarieerde opbouw van de cultuurlandschappen in deze gebieden versterken. Voor de meeste essen is juist de openheid en het reliëf kenmerkend. Deze lenen zich dan ook goed voor een voortzetting van het gebruik als akker. Doordat de huidige percelering vaak relatief jong is, lenen de essen zich meer dan de kampontginningen voor verdere schaalvergroting, voor zover daarbij geen omvangrijke egaliserings plaatsvinden.

Hoe zet ik cultureel erfgoed in bij de verandering van het

De voorbeelden hieronder laten op het schaalniveau van boerderij, erf en landschap zien welke strategieën er zijn om cultureel erfgoed in te zetten bij de verandering van het agrarisch landschap door de landbouw. De benaderingen zijn gelijkwaardig aan elkaar en kunnen afzonderlijk of gecombineerd worden ingezet afhankelijk van de ruimtelijke opgave(n) en de cultuurhistorische situatie.

Boerderij

In stand houden

In sommige gevallen is de cultuurhistorische waarde van de boerderij, het erf en of het landschap dusdanig groot dat de veranderende functie zich voegt naar de vorm. De structuurdragende kenmerken, elementen en patronen blijven onveranderd of in samenhang herkenbaar.

In stand houden

In stand houden agrarische functie historische boerderijen

Het voortzetten van de agrarische functie van boerderij en gebouwen draagt bij aan het behoud van agrarisch erfgoed. Boerderij 'Land houdt stand' in Abcoude is al generaties lang in dezelfde familie. Achter de historische boerderij is een moderne stal gebouwd voor de koeien, want deze passen niet meer in de oude stal. In de oude stal zijn de schapen ondergebracht.

In stand houden van historische erven

De provinciale Landschappen, stichtingen Landschapsbeheer en ervenconsulenten van welstandsorganisaties ondersteunen eigenaren bij het herstel en onderhoud van het erf. Zij adviseren boeren over de mogelijkheden voor landschappelijke aankleding van hun erven. Denk bijvoorbeeld aan de aanleg van streekeigen beplanting, nestgelegenheid voor ervvogels en voorzieningen voor andere karakteristieke soorten van het erf.

Beeld Marco Renes

Erf

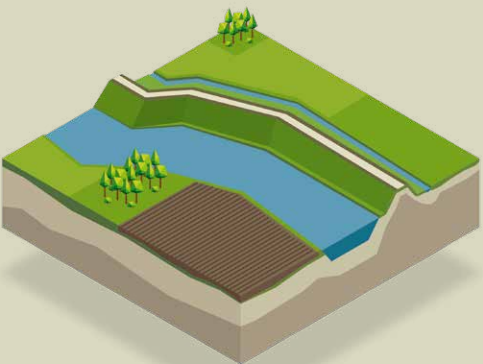
In stand houden van landschap met duurzame gebiedsontwikkeling

Vanaf de jaren 80-90 ontstaat er breed maatschappelijk draagvlak dat het landschap tussen Delft, Schiedam en Rotterdam behouden moet blijven. Boeren met hun koeien in de wei zijn gezichtsbepalend voor het landschap. De gebiedsgerichte samenwerking tussen alle betrokken partijen geeft de agrarische sector een impuls voor duurzame ontwikkeling waarin kringlooplandbouw een centrale rol speelt.

Beeld Gemeente Midden-Delfland

Landschap

: agrarisch landschap?

Inpassen

Vaker krijgen cultuurhistorische waarden een aangepaste vorm en al dan niet een nieuwe functie. De aanpassingen van de bebouwing, het historische erf en het landschap zijn geïnspireerd op de karakteristieken van de plek.

Inpassen

Inpassen nieuwbouw op historisch erf bij functie-verbreding

Veel boerenbedrijven ontwikkelen nevenfuncties, waarbij het inpassen van de historische boerderij uitgangspunt is voor aanpassing of uitbreiding. Zoals bij de gerestaureerde monumentale boerderij Hoeve Ravenstein op landgoed Groeneveld. Het achterhuis van de boerderij is met behoud van historische elementen herbestemd tot landwinkel, waar onder andere vlees van de koeien op de hoeve verkocht wordt.

Inpassen van grootschaligere bedrijfsvoering zonder uitbreiding van historische erven

Het uitbreiden van het boerenbedrijf op meerdere huiskavels is in Groningen een natuurlijke manier van uitbreiding voor boeren-familiebedrijven met grondgebonden landbouw. De praktische ongemakken van het opdelen van het bedrijf over meerdere erven zijn goed oplosbaar, terwijl risico's gespreid worden.

Inpassen van waardevol agrarisch landschap in natuurontwikkeling

In Groot Wilnis-Vinkeveen is een groot deel van het gebied ontwikkeld tot natuurgebied. Agrariërs werken mee aan het creëren van een natuurverbindingszone tussen de Vinkeveense Plassen en de Wilnis Bovenlanden waarbij de goede grond bestemd blijft als landbouwgrond en agrariërs tegen vergoeding het natuurbeheer verzorgen.

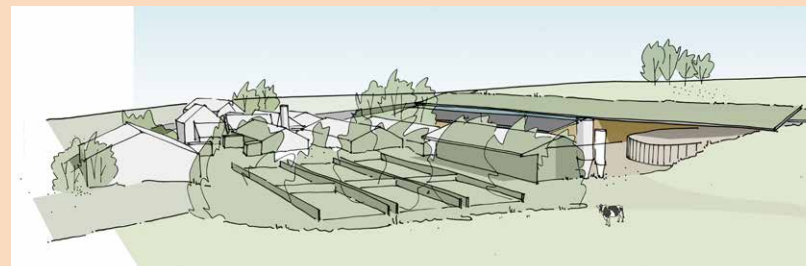
Transformeren

Ook kan er een nieuwe laag worden toegevoegd. Boerderij, erf en landschap krijgen een andere vorm en functie, waarbij het nieuwe ontwerp gebruik maakt van de karakteristieken van het gebied.

Transformeren

Agrarisch landschappelijk bouwen

Veel agrariërs plannen nieuwbouwschuren om uitbreiding van hun bedrijf mogelijk te maken. Al gauw wordt dan gekozen voor standaardschuren die snel kunnen worden gebouwd, maar niet passen in de omgeving. De agrarische natuur- en landschapsvereniging Wierde & Dijk stimuleert agrariërs om met hulp van een architect schuren en stallen te bouwen die niet alleen functioneel zijn, maar ook passen in het Groninger landschap.

Uitbreiding op historische erven

In veel regio's speelt de vraag hoe agrarische ondernemers op hun historische erven schaalvergroting met ruimtelijke kwaliteit kunnen realiseren. In Limburg zetten de provincie en de Limburgse Land- en Tuinbouwbond dialoog en ontwerpend onderzoek in. Dat zorgt voor een situering en oriëntatie van schuren die aansluit bij het bestaande erf.

Transformatie van traditionele landbouw naar een duurzame agrarische productie

In Agro As de Peel werken partijen samen aan nieuwe vormen van landbouw en veehouderij; een circulair productielandschap dat zo veel mogelijk haar eigen reststromen benut. Zo krijgt het 'agrifood' dna van de regio opnieuw betekenis in dit jonge ontginningslandschap. Natte teelten vormen het landschappelijke beeld, waar tevens ruimte is voor natuur, recreatie, groene industrie en wonen.

Ontwikkelen met cultureel erfgoed

Over elke plek in Nederland is een verhaal te vertellen hoe en waarom die plek zo geworden is als hij nu is. Die verhalen geven richting aan de toekomst en aan de opgaven waar we voor staan. De tijdlijn Nederland Kavelland op de achterzijde van deze brochure laat in een aantal stappen zien hoe we in het verleden met landschappelijke

opgaven zijn omgegaan. Hoe kunnen we die opgedane kennis en ervaring en de kernkwaliteiten van dit cultureel erfgoed opnieuw inzetten? Cultureel erfgoed kan op drie manieren bijdragen aan de kwaliteit van onze leefomgeving.

Omgevingskwaliteit

De gemeente Noordoostpolder wil schaalvergroting in de landbouw mogelijk maken. In een landschapvisie zijn de belangrijkste karakteristieken van de Noordoostpolder vertaald in uitgangspunten voor nieuwe ontwikkelingen, die ook zijn opgenomen in de structuurvisie. Zo is het mogelijk om landbouwareaal te vergroten, maar de herkenbare erven te behouden.

Randvoorwaarden

De bescherming van cultureel erfgoed is geregeld in de Erfgoedwet en – in het bijzonder voor cultureel erfgoed dat onderdeel is van de fysieke leefomgeving – in de Omgevingswet. In een vroeg stadium aandacht voor wettelijke randvoorwaarden vanuit cultureel erfgoed voorkomt vertraging in latere fasen.

Draagvlakvergroting

Cultureel erfgoed kan worden ingezet om draagvlak voor ruimtelijke ontwikkeling te vergroten. Als mensen begrijpen hoe het landschap en de bebouwde omgeving ontstaan zijn, kan dat voor meer betrokkenheid zorgen. Het verhaal van de plek is dan een katalysator voor gesprek en samenwerking tussen ruimtelijke initiatiefnemers en andere betrokkenen, zoals omwonenden.

Beeld: Sijmen Hendriks

In het Gelderse Liemers ontwikkelen agrarische producenten, samen met gemeenten en gebiedspartijen, een aanpak om de regionale productie en consumptie te versterken. Inzet is om die te verbinden met de cultuurhistorische identiteit van het regionale landschap. In interactie met de mensen in de streek levert dat een gedragen en toekomstgericht verhaal op met een streeknetwerk en bedrijfsplan.

Waardecreatie

Waardecreatie

Cultureel erfgoed kan bijdragen aan inventieve oplossingen voor ruimtelijke, sociaal-economische en maatschappelijke opgaven. Door het verhaal van de plek te onderzoeken en te doorgronden kan ontwerp een zinvolle en herkenbare nieuwe laag en betekenis toevoegen. Cultureel erfgoed verhoogt zo de ruimtelijke kwaliteit. Ook kunnen oude technieken een hernieuwde, innovatieve toepassing krijgen.

Beeld: Siebe Swart

Met ontwerpend onderzoek zijn scenario's gemaakt over hoe landbouw bij kan dragen aan een duurzame inrichting van veenweidegebieden in Laag Holland. Het historische verkavelingspatroon blijkt volop inspiratie te bieden voor nieuwe vormen van landbouw en innovaties op het gebied van waterbeheer waardoor de kernkwaliteiten van het landschap behouden of versterkt kunnen worden.

De brochure 'Ruimte voor agrarisch landschap en erfgoed' laat zien hoe cultureel erfgoed kan worden gebruikt bij opgaven in het agrarisch landschap. Check www.erfgoedenruimte.nl/kavel voor meer nieuws, informatie en praktijkvoorbeelden.

Infodesk

Voor al uw vragen: 033 – 421 7 456 of info@cultureelerfgoed.nl

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.

Fotoverantwoording

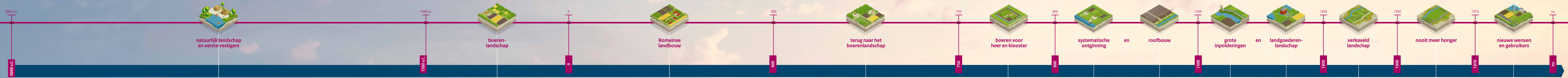
Foto's: collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Voor overige foto's zie bronvermelding bij de foto's.

Colofon

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 1600 | 3800 BP Amersfoort
033 – 421 7 421
www.cultureelerfgoed.nl

Nederland Kavelland

Samenvatting

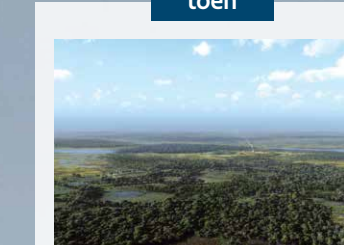
De landbouw heeft een enorme invloed gehad op de vorming van het Nederlandse landschap. De systematische ontginning van moerassen in de middeleeuwen gaf delen van het westen van Nederland zijn patroon van smalle akkers. Met het droogmalen van meren ontstonden honderden jaren later strak verkavelde droogmakerijen. En de ruilverkavelingen van de afgelopen eeuw maakten van het platteland een rationeel ingericht landschap. De beroepsbevolking in de landbouw liep wel enorm terug, maar in het grondgebruik is de landbouw nog steeds dominant: ca. 65 % van het oppervlak wordt daarvoor benut.

De ontwikkelingen binnen de landbouw zullen ook in de toekomst een groot effect op het landschap hebben. Zo domineert de schaalvergroting en industrialisering van agrarische bedrijven nu al grote delen van het buitengebied. Boeren die in deze ontwikkeling niet mee willen of kunnen, richten zich op nieuwe activiteiten zoals natuurbeheer, kleinschalig toerisme of de productie van duurzame energie. Door vergrijzing en bevolkingskrimp komt op het platteland ook een deel van de boerderijen leeg te staan: boeren kunnen geen opvolger meer vinden. Consumenten

en overheden stellen bovendien hogere eisen aan het welzijn van dieren en de veiligheid en kwaliteit van het voedsel. Ze willen weten waar hun groenten en vlees vandaan komen en hoe deze worden geproduceerd.

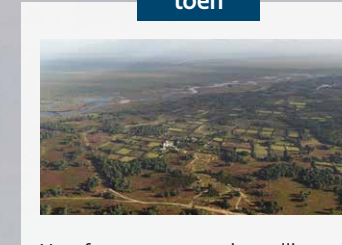
Bij het vinden van antwoorden op deze ontwikkelingen kan het verleden een inspiratiebron zijn. Nieuwe technieken en organisatiestructuren hebben het Nederlandse platteland door de eeuwen heen vooruit geholpen. Kleine experimenten leidden tot nieuwe inzichten en grootschaliger productiemethoden. Mensen hebben het landschap ook voortdurend aan weten te passen aan nieuwe behoeften. Vaak was er extra of

betere landbouwgrond nodig om meer monden te kunnen voeden. Op andere momenten werden de gevolgen van eerdere rooibouw bestreden. Die traditie van innovatie en experiment, meestal ontstaan bij een kleine voorhoede en later breed toegepast, heeft van de landbouw een proeftuin voor vernieuwing gemaakt. Daar kan de sector op teruggrepen bij de actuele transitie naar een duurzame en economische rendabele voedselproductie die rekening houdt met het landschap en de wensen vanuit de maatschappij.

toen

Vanaf het einde van de laatste ijstijd breekt er klimaatologisch een periode aan die bewoning mogelijk maakt. Eeuwenlang trekken groepjes mensen door het woeste landschap waar ze wonen in tenten en hutten. Op zoek naar voedsel bevissen ze de rivieren, jagen op groot en klein wild en verzamelen bessen, wortels en vruchten. Vanaf 5000 voor onze jaartelling komen er mensen naar onze delta die granen verbouwen, vee houden en in boerderijen gaan wonen. Ze branden stukken bos plat om akkers aan te leggen. Wanneer de grond uitgeput raakt, verhuizen ze naar een andere plek. Toch duurt het nog lang voordat iedereen het nomadische leven heeft ingeruild voor een boerenbestaan.

toen

Vanaf 1500 voor onze jaartelling gaan mensen vaker op een vaste plek wonen. Op raatakkers of 'Celtic fields' verbouwen ze granen en peulvruchten en houden er vee om zichzelf te kunnen voeden. Iedere paar jaar worden er andere gewassen geteeld om ziekten te voorkomen. Deze aan elkaar geschaafde akkers kunnen zich over vele kilometers in het landschap uitstrekken. Vanuit vogelperspectief hebben ze wel iets weg van een honingraat.

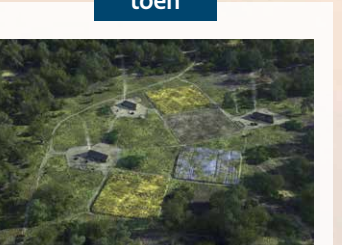
nu

Op sommige plaatsen zijn vanuit de lucht nog raatakkers in het landschap te herkennen. Rond Wekerom in de Gelderse Vallei is een aantal Celtic Fields geresconstrueerd. Bij droog weer is het bodemprofiel van de Celtic Fields bij het Hijkerveld in Drenthe nog zichtbaar vanuit de lucht.

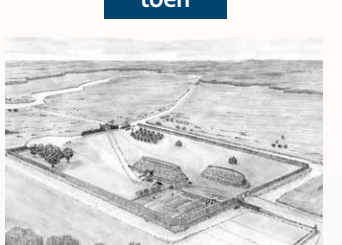
toen

In de Romeinse tijd groeit de bevolking en neemt de vraag naar voedsel toe. De opbrengsten uit de verbouw van gewassen worden groter en er ontstaat een zekere specialisatie in de voedselproductie. Het aantal agrarische nederzettingen neemt toe, evenals de grootte van de akkers. Op de vruchtbare laaggronden wordt op grote schaal graan verbouwd voor de Romeinse steden en boerderijen. In de gebieden die minder geschikt zijn voor akkerbouw, ligt de nadruk op veeteelt en worden er paarden gefokt.

toen

Met het vertrek van de Romeinen breekt een periode van neergang aan. De bevolking daalt sterk en de landbouw valt terug naar het niveau van voor de jaartelling. Het bos, dat eerder was verdwenen door landbouw, domineert opnieuw grote delen van het landschap. Kleine gemeenschappelijke rechten op woeste land worden hersteld. Boeren specialiseren zich en vinden nieuwe gereedschappen uit om de productie te vergroten, zoals de keerploeg. Waterschappen spelen een belangrijke rol bij het drooghouden van het boerenland. In de veengebieden ontstaat een patroon van smalle akkers met nieuwe wegen en langgerekte lintdorpen.

toen

Als de Franken zich in Nederland vestigen, ontstaan in grote delen van het land agrarische domeinen. Ze worden opgezet door vorsten, adellijke families en kerkelijke instellingen. Boeren bewerken er zowel het land van hun heer als eigen akkertjes en hebben gemeenschappelijke rechten op woeste land. Boeren specialiseren zich en vinden nieuwe gereedschappen uit om de productie te vergroten, zoals de keerploeg. Waterschappen spelen een belangrijke rol bij het drooghouden van het boerenland. In de veengebieden ontstaat een patroon van smalle akkers met nieuwe wegen en langgerekte lintdorpen.

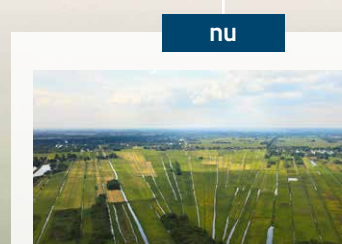
nu

Enkele blokvormige akkers en de ruimtelijke structuur van sommige dorpen, zoals de Lutte in Twente herinneren nog aan de landbouw uit deze periode.

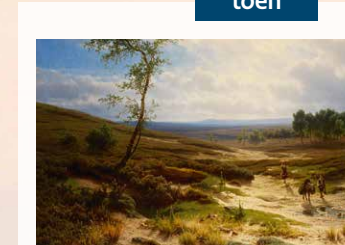
toen

Op de zandgronden is er gemengde landbouw, waarbij akkers individueel (engen) of gezamenlijk (essen) worden gebruikt. Stromend water bepaalt de locatie van nederzettingen. Vanaf de elfde eeuw worden de woeste gronden in de lagere delen van Nederland op een grootschalige manier ontgonnen. Er is meer voedsel nodig om de groeiende bevolking in de steden te kunnen voeden. Boeren specialiseren zich en vinden nieuwe gereedschappen uit om de productie te vergroten, zoals de keerploeg. Waterschappen spelen een belangrijke rol bij het drooghouden van het boerenland. In de veengebieden ontstaat een patroon van smalle akkers met nieuwe wegen en langgerekte lintdorpen.

nu

De planmatige ontginningen domineren nog altijd grote delen van Friesland en het westen van Nederland. De repeterende kavelgrootte, afwateringsloten en kadon zijn duidelijk herkenbare elementen in het landschap.

toen

De ontginningen leiden ook tot rooibouw op het landschap. Door overbegrazing en het steken van heidepalen en inpolderen van plassen en meren. Dankzij de inzet van windmolens verandert water in boerenland. Met hun systematische indeling en opbouw worden de nieuwe polders als het ideale productielandschap gezien. Landaanwinningwerken, vooral langs de kusten van Zeeland, Friesland en Groningen doen het landbouwareaal eveneens uitbreiden in deze periode. Net als in de vroege middeleeuwen gaan boeren zich steeds verder specialiseren en voor de stedelijke markt produceren. Van het geld dat ze hiermee verdienen, vervangen ze hun houten boerderijen door stenen woningen. Veel kusterboeren en landarbeiders wonen nog in een schamele hut.

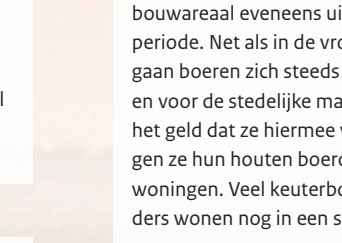
nu

De grote droogmakerijen, zoals de Beemster, de Schermer en de Purmer, vallen met hun strakke en rationele inrichting nog wel door de herinnering in het landschap op. In een enkel geval werd die inrichting voorzien van een bijzondere vormgeving, waardoor De Beemster zelfs een plek op de Werelderfgoedlijst van UNESCO kreeg.

toen

Op sommige plekken, vooral in het noorden van Nederland, gaat de turfwinning door. In Holland en Friesland wordt begonnen met het droogmalen en inpolderen van plassen en meren. Dankzij de inzet van windmolens verandert water in boerenland. Met hun systematische indeling en opbouw worden de nieuwe polders als het ideale productielandschap gezien. Landaanwinningwerken, vooral langs de kusten van Zeeland, Friesland en Groningen doen het landbouwareaal eveneens uitbreiden in deze periode. Net als in de vroege middeleeuwen gaan boeren zich steeds verder specialiseren en voor de stedelijke markt produceren. Van het geld dat ze hiermee verdienen, vervangen ze hun houten boerderijen door stenen woningen. Veel kusterboeren en landarbeiders wonen nog in een schamele hut.

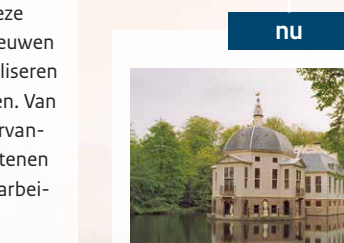
nu

De grote droogmakerijen, zoals de Beemster, de Schermer en de Purmer, vallen met hun strakke en rationele inrichting nog wel door de herinnering in het landschap op. In een enkel geval werd die inrichting voorzien van een bijzondere vormgeving, waardoor De Beemster zelfs een plek op de Werelderfgoedlijst van UNESCO kreeg.

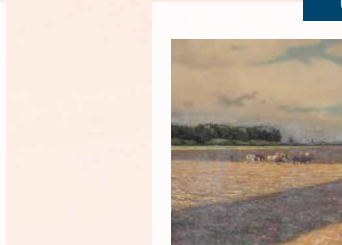
toen

De landwinning wordt gefinancierd met durfkapitaal van rijke stedelingen uit Holland. In de ingepolderde droogmakerijen bouwen ze voor zichzelf statige buitenhuizen. Deze verschijnen ook op de oude landbouwwerken in de overgangszones tussen hoog- en laaggelegen gebieden.

nu

Ook het ontstane arcadisch landschap van landgoederen met parken en tuinen afgewisseld met akkers en bos is op veel plaatsen nog grotendeels intact, zoals buitenplaats Trompenburgh in 's-Graveland.

toen

Door de privatisering van gemeenschappelijke gronden (de 'marken') krijgt de ontginning van heidevelden en stuifzanden een impuls. In combinatie met de toepassing van kunstsmid ontstond daardoor de mogelijkheid duizenden hectaren aan woeste grond om te zetten in landbouwpercelen. Op hoger gelegen gronden worden de kavels van elkaar gescheiden door heggens en houtwallen. Ze geven het buitengebied een kleinschalig en intiem karakter. Als in 1873 het prikkeldraad wordt uitgevonden, zijn deze natuurlijke afscheidingen niet langer nodig en worden ze op grote schaal gerooid.

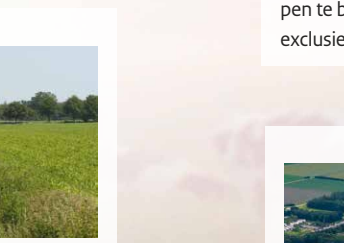
nu

De rechtlijnige landindeling die bij de ontginning tot stand kwam is nu meestal nog uitstekend te herkennen. Wel is de kleinschaligheid afgenomen door de samenvoeging van percelen. En waar bij de ontginning vrijwel uitsluitend de agrarische functie, inclusief bosbouw, aan de gronden was toebedeeld, hebben naderhand boerderijen ook recreatie en natuurontwikkeling een plaats gekregen. De omvang van de bebouwing in de gebieden en zeker de vormgeving van nieuwe dorpen is bescheiden gebleven.

toen

Na de Tweede Wereldoorlog maken technologische ontwikkelingen boeren minder afhankelijk van de kwaliteit van de bodem. Grote delen van het platteland gaan op de schop om de voedselproductie efficiënter te maken. Grote delen van het platteland worden omgetoerd tot landbouwpercelen. Op hoger gelegen gronden worden de kavels van elkaar gescheiden door heggens en houtwallen. Ze geven het buitengebied een kleinschalig en intiem karakter. Als in 1873 het prikkeldraad wordt uitgevonden, zijn deze natuurlijke afscheidingen niet langer nodig en worden ze op grote schaal gerooid.

nu

In grote delen van Nederland heeft het boerenland nog altijd een rationeel aanzien, maar schemert het oude landschap nog wel door de herinrichting heen. Vooral grootschalig ingepolderde gebieden, zoals de Noordoostpolder (o.a. Nagelie) en de beide Frieslandse, zijn monumenten van de wederopbouw die optimisme en vertrouwen in de toekomst uitstraalt.

toen

Schaalvergroting en industrialisatie domineren in de laatste decennia van de twintigste eeuw de voedselproductie. In het buitengebied staan steeds meer kassen en de intensieve veehouderij leidt tot grote stallen met vaak honderden dieren die nooit buiten komen. Op verschillende plaatsen komen bovendien boerderijen leeg te staan, omdat boeren geen opvolger kunnen vinden. Het buitengebied verandert ook ingrijpend van karakter door de opkomende verlijfsrecreatie. Na de aanleg van recreatiegebieden door Staatsbosbeheer openen particuliere bedrijven op mooie locaties bungelovparken en campings. Boeren zien in deze ontwikkeling een aantrekkelijke manier om hun bedrijf te verbreden en bij te kunnen verdienen en leggen op hun erven kampeervelden aan. Vanaf 1990 vormen bovendien overheden en natuurorganisaties in het kader van de Ecologische Hoofdstructuur (nu Natuurnetwerk Nederland) landbouwgrond om tot natuurgebied.

nu

Het platteland kent aan het eind van de 20de eeuw en daarna een verscheidenheid aan functies. Agrarische ondernemers, recreatiebedrijven, natuurbeheerders en overheden zijn er permanent met elkaar in gesprek om hun belangen veilig te stellen. Een afgewogen en betekenisvolle ordening van functie zorgt voor een platteland met een hoge economische betekenis, als vestigingsfactor voor bedrijven. Op de schaalvergroting en industrialisatie van de landbouw is inmiddels een tegenreactie gekomen. Een klein maar groeiend aantal boeren kiest voor een biologische dan wel kleinschalige voedselproductie (slow food). Stadsbewoners experimenteren met de verbouw van groenten en fruit op braakliggende kavels in hun wijk (stadslandbouw).